

Et landbruk i endring

EN ARV I FORFALL

Det ser mørkt ut for landbrukets bygningsarv. Bygninger som ikke benyttes, forfaller landet rundt. Her fra Nord-Odal i Hedmark.

TEKST OG FOTO: SJUR HARBY

Arkeolog og skribent. Driver rådgivningsfirmaet Disen Kolonial i Hamar.

www.disenkolonial.no

Det var i ukene etter påske at media, med Aftenposten i spissen, rettet søkelyset mot landbrukets bygningsarv. Inngangen var de største gårdene på Hedemarken. De anleggene som gjerne ligger vendt mot Mjøsa, som har lange alleer og er omkranset av gamle trær i en parklignende hage. Velstanden er ikke til å ta feil av. Tror vi.

BEKYMRET

For det er de færreste har våget seg tett innpå, og derfor er det også et fåtall som lagt merke til at malingen har begynt å flasse, at takrenner lekker og at singelgangene gror igjen, i den grad de i det hele tatt finnes lenger. Eplehagene og staudebedene har tatt samme veien, og i dag er det stillheten i hus og hage som slår deg mest. Det yrende livet som mennesker

”Når bygningsarven på landsbygda forfaller, så gjenspeiler det en flodbølge av endringer som har gått sin gang over det meste av Vest-Europa”, skrev Aftenpostens journalist Ulf Andenæs for en tid tilbake. Norsk landbruk er ikke hva det en gang var. Ikke bygningsmassen heller.

og dyr en gang skapte her, er borte. Den virksomheten som husene ble dimensjonert og bygget for, finnes ikke mer. ”Jeg er svært bekymret for bygningsarven på landsbygda”, uttalte landbruksminister Lars Peder Brekk i sakens anledning. Han tror den vil bli enda sterkere truet i fremtiden. Visst handler det om økonomi og skatt, men til syvende og om kultur, om hvor vi som land og folk ønsker å være om noen år. Men, som Aftenposten også fastslo, vi er ikke alene. Stillheten og et gryende forfall på landsbygda er et europeisk fenomen.

DANMARK

”Herregårdene udgør en viktig del af vores fælles fortid. De rummer en unik bygningsarv placeret i fantastiske kulturlandskaber, som danskerne

sætter høyt”, heter det i innledningen til Hvidbog, en faktabok som i klartekst forteller hvilke utfordringer og muligheter den danske herregården i dag står overfor.

Med de rette briller er også dette dyster lesning. Danmark har 770 herregårder. Snaut halvparten av dem med hus som har fredningsstatus. Hver fjerde driftsbygning står tom, det vil si at godt og vel 20 % av dem ikke lenger bidrar til driften. De årlige vedlikeholdsomkostninger på en fredet driftsbygning beløper seg til 180 000 danske kroner, mens en hovedbygning med samme status trekker 400 000 kroner. Årlig omsetter en gjennomsnittelig herregård for nesten ni millioner kroner og har litt over sju ansatte. Landbruk og utleie av

TEMA

Utviklingstempoet varierer med geografien. Jo nærmere tettsteder, jo lettere er det å finne alternativ bruk. Denne låven et sted i Akershus er i ferd med å gi opp.

Det fynske renessanseslottet Holckenhavn syd for København lever i dag av landbruksdrift kombinert med utleie til konferranser, selskaper og andre arrangementer. Bildet viser en av driftsfløyene med hovedporten, der en i dag har innredet soveværelser.

husrom er de viktigste inntektskildene. Konklusjon: Endene møtes ikke her heller. Bygningsarven forfaller. Danmark er i ferd med å miste en vesentlig del av det som gjør landet deilig.

PRIVATE FOND

Derfor lanserte Realdania, et av Danmarks tallrike allmenntilgjengelige fond, prosjektet Fremtidens Herregård i samarbeid med Dansk Bygningsarv AS. Kampanjen, det er deres eget ord for arbeidet, skal bidra til at herregårdene ikke bare skal representere ærerik, men sliten fortid. Nei, herregårdene skal gjeninnta posisjonen som dynamoer for utviklingen på landsbygda. Der 1700-årenes opplysningstid en gang slo rot, der skal den danske landmann igjen hente sine forbilder. Til opplysning er Dansk Bygningsarv AS et rådgivnings- og vitensenter med by- og bygningsarv som hovedansvarlig, eid av et annet fond, Dansk Bygningsarvfonden.

Hensikten med å vise til Danmark er å fortelle at vi også her hjemme må ta

grep. Brekk opplyser til Aftenposten at departementet har opprettet en særskilt arbeidsgruppe som arbeider med utfordringene. Søkelyset settes på virkemidler, på tilrettelegging for nye virksomheter, på hvordan en skal sikre gårdene en avkastning som kan greie vedlikeholdet. Men når rapporten er levert og bevilgningen oppbrukt: Hva skjer da?

BØNDENES BYGNINGSKONTOR

Bøndernes Bygningskontor ble etablert 1923. Den gang var det byggeskikken utover bygdene som bekymret. Nå er tiden inne for et nytt bygningskontor. Det bør initieres av landbruksorganisasjonene selv, med offentlig støtte og med rådgivning og kompetansebygging som formål. Bygningskontoret skal overta der prosjektene slutter. Det skal rådgi myndighetene og iverksette tiltak når politikken slår feil. Det er ikke bare viktig å kartlegge helsetilstanden til norske gårdstun, vi trenger også møteplasser hvor erfaringer med funksjonsendring og ombygging samles inn og formidles videre. Vi trenger et kontor som trekker veksler

på det som skjer i de øvrige nordiske land og Europa, og som kan bringe kunnskapen videre til norske bønder. Tenk deg lokale materialbanker som sikrer at fullgodt bygningsmateriale gjenbrukes fremfor å bli flammens rov. Vi må ha arkitekter og kulturhistorikere som for en billig penge kan skissere alternativer til forfall og riving, som bistår eieren i møtet med offentlig byråkrati og når søknader skal skrives.

Strukturrasjonaliseringen i norsk landbruk har siden 1989 redusert antall bruk til det halve. I dette dragsuget vil driftsbygningene følge. I løpet av en generasjon kan den røde låven, selve symbolet på norsk landbruk, bli en sjelden vare. Dens mangfold i materialbruk, utforming og håndverk kan ende som et glemt kapittel. Avviklingen må administreres slik at neste generasjon driftsbygninger ivaretar den monumentaliteten og kvaliteten som bygningsmassen i dag representerer.

Visst handler dette om kulturarv, men mest om innovasjon og utvikling.